

O SPAVANJU

Kako je prvi čovek, onako nezaštićen, opkoljen svetom koji ga ugrožava, a bez pouzdanja u sebe, smogao hrabrosti, lakomislenosti, bezglave ludosti potrebne da bi prvi put zaspao? Omamno vino tupe sitosti, mlakog opuštanja, pjane malaksalosti — preplavilo je njegov oprez? Možda ga je umor od lova po danu i gori, bez njegova znanja, protiv njegove volje, neosetno, kradomice natio vrelom smolom sna? Začaran užitkom te iznenadne i nepoznate slasti, koja je duboko prožimala sva njegova čula, otupljujući oprez, utrnjujući strah, on se, dakle, prepustao snu kao madijskom piru tela, a da, zapravo, nije ni slutio u kakav prevelik, poguban rizik uranja. Ili je, pak, ne dajući sebi računa o tome, pohrlao u san bežeći od preteće tame, — beslovesno prihvatajući spavanje kao jedinu mogućnost uzmaca pred noćju, jedinu mogućnost izbavljenja iz straha od mraka?

Ipak, kako se prvi čovek, i pored svega toga, usudio da prvi put zaspri kad nije bilo znanja, svesti o buđenju? Kako je mogao da osuđi sebe na san bez kraja, bez nade u spas od sna?

Spavanje Nas nemilosrdno izlaže slepoj kušnji strašnog nesaznajnog.

Ono je pad u bespomoćnost. Oduzima nam svet i nas same potkrada od nas. Spavač se samozaboravlja, odriče sebe, predaje.

San je poraz, na koji se ipak pristaje nesumnjivo samo zbog toga što nije — konačan.

Ima li lakomislenije čovekove odluke od one da usni?

I da li još išta zrači tolikom, istovremeno i lepom i jadnom beznađežnošću kakvom nam zapljuskuje vid slika zaspalog čoveka?

San nas obmotava, zaziđuje, osamljuje, nemilosrdno nas odeljuje od ljudi i stvari kojima smo se podupirali, svodi nas na nas same, kakvi nismo hteli, nismo smeli da budemo. Zašto bismo, inače, po vazdan, gradili stvari i glasom i pogledom vezivali se za ljude, zašto bismo, u ljubavi, utiskivali svoju usnu u tuđ obraz, u tuđu kost, — ako ne zbog toga što želimo da postojimo i preko uske mere postojanja i značaja trošnog mesa i vremenite kosti? A sunder sna, jednim jedinitim, lakim i surovim zamahom sve to u trenu briše, kao da naš glas i naša usna nisu ništa više do bleđunjav trag sipke krede na tabli.

Nemoćni jer snom oduzeti, padamo kroz mračan bezdan vasseljene, sasvim uzaludno oslonjeni na uzglavlje, uzalud uprto u pod, u zemlju, jednako uzalud, iako grčevito, uzglobljenju u tu varljivu, možda i nepostojeću putanju svoga kruženja, svoga pada, u tu kolotečinu iz koje svakog časa može da se iščasti.

Čini se donekle razumnim jer bezbednim usnuti tek nakon noći, u zoru, podržan svetlošću, poduprt grličijim gugutom što kroz otvoren prozor grolji i smiruje od noći usplahiren sluh, zaspati osnažen zvukom koskog točka koji mrvli preostali mrak u prašinu, ohrabren saznanjem da su ljudi — budni. Ali, čovek se usuduje da se preda bespomoćnosti i besvesti spavanja upravo u noći koja, naprotiv, nalaže pribranu snagu i budan oprez. Kako se, opušten i mek, od sna porozan, zaštitnički ne nadnesen nad sebe, ne plaši da se izloži već i samoj toj navali mraka, koji sa svih strana nadire na njega, pritiska ga, kulja u nj kroz nozdrve i kroz poluotvorene, od pijanstva sna blestasto olabavljene usne? Zar zaista ne bi mogao, iz noći, nekakav strašan glas šiknuti, prosvrdlati se kroz otvorenu ušnu školjku i utisnuti u svest neku ružnu misao koja bi nas, već u sledećem jutru, i na naše sopstveno zaprepašćenje, opredelila za ono za šta nikada nismo bili? I zar ne bi mogli nekakvi snovi, mutni i vrela, sažeći sve u našem pamćenju, čak i sećanje na naš same, tako da se probudimo nepoznati sebi, i uzalud zgedamo u vodi i očima dojučerašnjih bližnjih i poznanika, pa da, nakon čuđenja, ubrzo uvidimo da Nam se valja miriti sa tim strancem koji smo mi, jedini, jer nas drugih i drukčijih nema. I kako, najzad, možemo u snu verovati sopstvenom telu, tom mesu ostavljenom bez nadzora, prepustenom sebi, koje, podgrejano vrelinom spavanja, na-

bujava i divlja? Ako smo doista sigurni da to telo ne bi moglo, podnadulo i ošamućeno, dići se i, u bunilu, učiniti nekakvo zlo samome sebi, otkuda onda ona znana nam nelagodnost koju osećamo kada nam treba usnuti sa grlom tik do noža što leži na stolici ili stociću pored uzglavlja?

San nas baca u nepojamno, ali ne da bismo ga videli i saznali, nego da bismo prošli kroza nj gluvi i slepi, i izišli u dan ne pamteći čak ni kojom svet kroz koji smo bili pronađeni. San je, naime, lakouman dolazak na samu ivicu koja deli život od smrti, on je u tajnom i dubokom dosluhu sa njom. I upravo tim spavanjem, koje je samo naizgled potpuno u njegovoj službi, život nam, sa samilosnom pažnjom i blagošću, daje nauk o smrti. Nauk koji mi ne prestajemo da shvatimo ne zbog toga što je nedovoljno jasan, nego, naprotiv, što je toliko porazno očigledan, opipljiv. Utrnulost čula u snu, mir kostiju, uronjenost u gustu tišinu iz koje se spavač ne može lako dozvati, usnulost svesti koja ne pamti ni samo sebe, — u svemu tome što pripada spavanju ima toliko mnogo od smrti da se čini da je dovoljno tek malo pa da se spavač, neosetno i nepovratno prevale preko granice, izvan života, u smrt.

Kika Sajdzija umro je u snu, i Baba Drenka, Bracica Depalov, i Nića Lugumerski, i Bapa Gajdobranov, i Čika Katić... Starice su, ozareno, uzvikivale: »Lepe li smrti, bogo moj!«, i starci su uzdisali: »Ah, da nam je tako umreti!«. Ali, ponudite bilo kome od njih takvu smrt, kažite mu, uveče, pre spavanja: »Noćas ćeš, u snu, neosetno, bez bola, umreti« — i niko od njih neće pristati da zaspri! A, ipak, oni ne lažu. Međutim, iako bi doista želeli, kad već mora da se mre, da to bude u snu, oni mogu da pristanu na takvu smrt samo pod uslovom da o njenom urećenom času ne znaju ništa unapred, da se sve dogodi kradom, kriomice od njihove usnule svesti, mimo njihove odluke, bez mogućnosti izbora. Jer, ako bi mogli da biraju, ipak, ipak bi se svi odlučili da umru pri punoj svesti, pa ma i u punom bolu, u vrisku tela, groznici čula, u panici uma... Budu li budni, čini im se, da još, možda, ima nekakve nade. Oni neće da se odreknu mogućnosti da i takvi, sasvim nemoćni, potpuno oduzeti grčem umiranja, pokušaju da se izbave, — ma koliko to bolelo

i ma koliko taj bol bio uzaludan. Oni žele da vide svoju smrt, da se sukobe sa njom, hoće da učestvuju u svom umiranju, jer to je, na kraju krajeva, samo njihova, i to jedina, i to konačna smrt, u kojoj ih niko ne može odmeniti.

Čovek nije rado prihvatio san, on se samo pokorio njegovoj neminovnosti. Čovek oseća grozu pri ulasku u san, ali ona je prikrivena, skoro nevidljiva, jer smo ouglali na nju i duboko je potisnuli u svesti.

Razilazeći se, uveče, zimi, iz soba, zadimljenih od krčde i strašnih priča o noćima na salašima u Pustari, ljudi se od domaćina opraštaju rečima: »E, treba ujutru poraniti da se marva namiris, a u letnje večeri, pak, odlaze sa divana uzimajući svoje šamlice i šinike, govoreći: »Ajmo u leg, valja rano u kosidbu«. Oni tako, nehotice, ogoljuju nevoljkost koju osećaju pred činom spavanja. Očigledno je da tim pominjanjem sutrašnje obaveze koja zapravo ne zanima nikog do onog čija je, čovek, i nesvesno, pokušava da se sa dotrajale, nadolazećom noćju podlokane ivice večeri prebace preko ponora noći i tamnog talasa sna, koji ih valja kroz nesaznajne prostore, i dočepa one čvrste obale sutrašnjeg dana.

Pa i sam pozdrav »laku noć« ne podrazumeva samo želju da se lagodno podnese tama, nego i spavanje, te ponekad čovek čoveka posebno obodrava za ovo potonje, uz pozdrav dodajući i: »prijatno spavanje«.

Na strepnju koju čovek oseća pred snom ukazuje i zdravo, iskustvom nerazjedenno biće onog deteta koje nikako ne pristaje da olako usni pre no što se obezbedi, pre no što majka, otac ili neko bližnji, koji mu u srcu ne budi ni tračak sumnje, ne bude tik do njega, dok ih, štaviše, ono ne uhvati za ruku, ma i za jedan prst. Jer, dete sluti da se tim stiskom, preko ivice srašnog sna, privezuje za bezbednu javu.

Najzad, i čin sklapanja kapaka pred san, iako razblažen, u suštini je jednak onom iz straha poniklom grču koji nam zatvara oči kada nezadrživo srljamo u sudar, ili se sa visokog baira sunovraćujemo u ambis na čijem dnu nam se podastire voda.

Svoju nevoljkost da uđemo u san odobrovaljamo govoreći sebi da nam je spavanje nametnuto prirodom protiv koje ne možemo, privolevamo sebe na spavanje ubeđujući se, ponovo i ponovo, da je san okrep, ispiranje umora od prethodnog dana i pribiranje snage za naredno jutro, da je san prevladavanje, zapravo mimoilaženje strašne noći, i, najzad, da su toliki pre nas, da smo i sami mi toliko puta već spavali i — probudili se! A već ovaj veliki broj razloga koji veličaju neophodnost i blagotvornost sna, umesto da potkrepljuju naš lakomislen pristanak da zaspimo, otkriva strah koji osećamo pred tim činom. I sasvim je izvesno da ni triput veći broj još ubedljivijih razloga nikako nas ne bi nagao na san da nije besprigovorne zapovesti malaksalog mesa, zamorene krvi, onemoćale kosti. Mi, najzad, kažemo »dax« i sklapano kapke, ali, zapravo, ni tada ne pristajući na spavanje, nego na — buđenje.

A da li će poslednji čovek, znajući da je sâm, dakle potpuno nezaštićen, i sa tom svešću o buđenju imati hrabrosti da usni ili će ostati otvorenih očiju i umreti tako: budan i stojeći? Umreti upravo zbog toga što više neće smeti da zaspri?